لە ئاگرەوە بۆ ژیریی دەستکرد: ئایا کۆتایی شارستانییەتە؟!.. هەورامان عەلی

شارستانیەتی مرۆڤ بە شێوەی دەزیندەوەی ئاگر دەستپێکرد؛ پێدەچێت بە شێوەیەکی زیریی دەستکردیش کۆتایی پێبێت، ئەگەر ئەمە بە بیرکردنەوە بدوایدا بێین!
بەشێوەیەکی گشتی، شارستانیەتی مرۆڤ لە مێژووی خۆیدا شێوەی گەورەی بەرپا کردووە، کە لە هەر شێوەکیاندا وەرچەرخانکی گەورەی خوڵقاندووە و بەمەی گیاندووین. بەڵام ئەوەی ئەمڕۆ هوودەدات، تەنیا وەرچەرخانکی گەورە نییە، تەنیا شێوەک نییە کە قەناغێکی ژیانی مرۆڤ بگوازێتەوە بە قەناغێکی تر.
گەر بەهەی بازدانی جینات و هەبژاردنی سروشتییەوە توانیمان لەو نزیکەی ٨.٧ ملیۆن جۆرە زیندەوەرەی سەر گەی زەوی جیابکەینەوە و ملی هەگەی چارەنوسی خۆمان بگرینەبەر، ئەوەی ئەمڕۆ هوودەدات لەو هوداوە گەورەترە.
بە ئەوەی لە قەبارەی ئەم شێوەی مرۆڤ تێبگەین، دەبێت بە کورتی ئاوەک لە ڕابردوومان بدەینەوە:

١. شێوەکەی مێژوو

- شێوەی یەکەم، دەزیندەوەی ئاگر: کە مرۆڤی کردە خاوەنی هووناکی، گەرمی و پاراستن.
- شێوەی دووەم، داهێنانی کشتوکاڵ: تا داهێنانی کشتوکاڵ، مرۆڤ لە ئێشکەوتدا دەژیا و وەک هەر زیندەوەرێکی سەر زەوی بە زیندوومانەوە پشتی بە ڕنینەوەی بەری درەخت و ڕاوی ئاژەڵکانی تر دەبەست. ئەم ئاوگەڕە گەورەیە مرۆڤی لە کۆچەرەوە کردە بوونەوەرێکی نیشتەجێ و دەستی بە بەرهەمهێنانی خۆراک کرد.
- شێوەی سێیەم، نووسین و شارستانیەت: لەم قەناغەدا، زانیاری لە سنووری مشکەوە گواستراوەوە سەر تابلۆ قەیەنکان، تاشەبەرد، چەرم و کاغەز.
- شێوەی چوارەم، پیشەسازی: لەم قەناغەدا، مرۆڤ وزەی لە دەرەوەی ماسولکەکانی خۆی داهێنا و مەکینە و ئامێری خستە

گ.

- شەشی پێنجەم، زانیاری و ئینتەرنێت: جیهان بچووک بووەوە و سنووری کات و شوێن شکێنرا.
- شەشی شەشەم، ژیریی دەستکرد: جیاوازیی ئەم شەشە لەگەڵ هەموو ئەوانی تر ئەوەیە؛ پێنج شەشەکەی پێشوو مرۆڤ خەری دروستکردن، بەڵام ئەمە یەکەم شەشە شتێک دروست دەکات کە دەتوانێت خەری شت دروست بکات و بڕیار بدات.

٢. خەرایی مێژوو و بازدانی زەمەن

لە دەزینەوەی ئاگرەوە تا هاتنی کشتوکاڵ، نزیکەی یەک ملیۆن ساڵی خایاند. ئەو قۆناغە درێژترین قۆناغی ژیانی مرۆڤی نیمچە هۆشمەندە؛ ئەم باوباپیرانەمان ژمارەیان کەم بوو، لە یەکدی دابڕابوون، تەماریان نەدەزانی و زانیاری لەگەڵ مردنی هەر مرۆڤێکدا دەمرد.

بەڵام سەیری خەرایی سەردەمی نوێ بکە: لە شەشی پیشەسازییەوە بە کۆمپیوتەر تەنها نزیکەی ٢٠٠ ساڵ، لە کۆمپیوتەرەوە بە ژیریی دەستکرد تەنها نزیکەی ٥٠ ساڵ، و لە ژیریی دەستکردیشەوە بە وشانێکی بەهێزتر تەنها چەند ساڵێکی کەم. مێژوو خەراتر دەبێت، چونکە هەر شەشێک ئامێری شەشی داهاتوو دروست دەکات.

ئەم خەراییە لە داتادا زەر بە ڕوونی دیارە. ئەریک شمیت، سەرۆکی پێشووی گووگڵ، لە ساڵی ٢٠١٠ دا گوتبووی:

«لە سەرەتای مرۆڤایەتییەوە تا ساڵی ٢٠٠٣، مرۆڤایەتی بە گشتی نزیکەی ٥ ئێگزابایت داتای بەرهەمهێناوە. ئێستا ئەمە هەر دوو ڕۆژ جارێک ئەوەندە داتا بەرهەم دەهێنین!»

ئێستا ئەو ژمارەیە زەر زەر لەوە گەورەتر بووە. بەپێی خەمانەندەکان، لە ساڵی ٢٠٢٤ دا ڕۆژانە نزیکەی ٤٠٠ ئێگزابایت داتا دروست دەکرێت، واتە لە تەنیا یەک کاتژمێردا زیاتر لەو ٥ ئێگزابایتە بەرهەم دەهێنین کە مرۆڤایەتی لە هەزاران ساڵدا بەرهەمی هێنابوو!

جگە لەوەش، لە سەردەمی پێش شەشی پیشەسازیدا، ژمارەی مرۆڤ لەسەر زەوی کەمتر بوو لە یەک ملیار کەس، کەچی دوای ئەو شەشە، تەنها لە ماوەی کەمتر لە ٢٥٠ ساڵدا، ژمارەمان بازی دا بە سەرووی ٨.٣ ملیار کەس. شەشی پیشەسازی توانی ئاوگەی بنەڕەتی بەسەر سیستەمی خەراک و چاودێری تەندروستیدا بهێنێت.

بەڵام پرسیارەکە لێرەدایە: ئایا ژمارەی مرۆڤ کە بەهەی پشکووتنی تەکنەلۆژیاوە تەقینەوەی بخەیەوە بینی، دواجار

بەهەی هەمان تەکنەلۆژیاوە لە کارکردن و ژیاندا پێراوێز ناکرێت؟

٣. پارادۆکسی کار و قەیرانی دابەشکردن

ئۆگەر ئامرازەکان و ژیریی دەستکرد شوێنی مرۆڤ بگرنەوە، ئاستە بازاڕەکان پڕ دەبن لە کاڵای هەرزان و هەمەجۆر، بەڵام بۆ سیستەمێ ئابووریی ئێستا، مرۆڤ توانای کڕینی دەبێت؟! لە سیستەمی کەندا، مەکینەی کارەکی جێستەیی دەکرد، بەڵام مرۆڤ وەک کرێکار مووچەی وەردەگرت و دەبوو بە کڕیار. کەچی لە ژیریی دەستکرددا، ئەبێت نە پشوو دەوێت، نە مووچە و نە ماف. ئۆوکات مەترسیدارترین پرسیارەکدادانی کۆمەڵایەتی ڕووددات؛ جیهانێک کە پڕ لە سامان و بەرهەم، بەڵام زۆرینەی مرۆڤەکان بێکار و بێبەشن، لە کاتێکدا ساڵانەش نزیکەی ٦٩ ملیۆن کەسی تریش بە دانیشتوانی گەی زەوی زیاد دەبن.

٤. ئۆو ژیرییەی ئەمێ نایبینین

ئۆو ژیرییە دەستکردەی ئەمێ بێکاری دەهێنین، لەوانەیە تەنیا بەشێکی بچووکی ئۆو بێت کە لە تاقیگە نهێنییەکانی دەوڵەتە گەورەکان و کەمپانیا گەورەکاندا هەیە. ئەمێ وەک شتێی سارد وایە، بەڵام لە جیاتی بەمبی ئەتەمی، ژیریی دەستکردێ. ئۆگەر هەردوولا نەزانن ئۆوی تر چی هەیە، هەردوولا لە ترسدا خێراتر پەرەی پێدەدەن. لەم حاڵەتەدا، بەیار لە دەستی خێکی ئاسایی نامۆنێت و دەکەوێتە دەستی چەند کەمپانیا و چەند بەیاربەدەستێکەوە کە ئەمێ ناویان نابیستین.

بەیە درەنگێ بە گەڵانەوە؛ ئەمێ ناچارین ببینێ بەشێک لەم تەکنەلۆژیایە. ئەستاش بەشکیین؛ ئەم وێنەیەی داهاتومان ترسناکە، مەبایلەکەمان بووەتە بەشێک لە بیرکردنەوەمان. بەیە داهاتوومان نیوە ئەبێت و نیوە مرۆڤ. بەڵام لەو نیوە مرۆڤەدا، دەبێت پێراوێزێک بە بەیار بهێنەوە.

0. شتێشی هەشیاری: لە کاری ناچارییەوە بە بەختەوەری

لە سیستەمی ئەمەدا، کار تەنها تەقەلایەکی ناچاریی مرۆڤ بە زیندومانەوە، مرۆڤ کاتژمێرکانی تەمەنی دەفرۆشێت بە پارووێک نان. بەڵام ئەم بەهای کارە دەبێت لە داهاتوودا بگۆڕێت بە هەوەدانێکی هەشیارانە لە پێناو بەختەوەریی هەموواندا.

بە ئەم مەبەستە، سامانی جیهان دەبێت بە پەوەرێکی نوێ و بە

یاسایەکی جیهانی دابەش بکرێتەوە، وەک دابینکردنی داهاتی بنەڕەتیی گشتگیر (UBI)، نەک قەرخکاری لە دەستی چەند کەمپانیایەکی کەمدا.

٦. پێویستمان بە مانیفاستێکی نوێیە

ئەمە لە سەردەمێکدا دەژین کە یاسا کۆنەکان ناتوانن داهاتوو بپارێزن. بۆیە مرۆڤایەتی ئەمڕۆ پێویستی بە جانامەی مافە بوونگەرایەکانی مرۆڤ هەیە؛ جانامەیەک کە مسۆگەریی ئەوە بکات کە بوونی مرۆڤ خۆی بەس بێ وەرگرتنی پشکی لە سامان و خەروبەری زەوی، نەک تەنها توانا جەستەیی یان فیکریەکەی بە فرۆشتن لە بازاڕدا.

ئەم مانیفاستێ دەبێت سێ شت بپارێزێت: دەبێت کارێك بکەین مافی «نەخێر»مان هەبێت لە بەرامبەر بیارێکی لەژیکی بەناو نامرۆیی ئامرۆکاندا ، مافی هەست و مانا، و مافی هەڵەکردن، ئاخر مەشکی مرۆڤ هەڵەدەکات بۆیە دەتوانێت داهێنانیش بکات.

مافی هەڵەکردن لەوانەیە گرنگترینیان بێت. ژیریی دەستکرد بە ئەوە دروستکراوە کە هەڵە نەکات، کە خێراترین و وردترین وەڵام بداتەوە. بەڵام مێژووی مرۆڤ پڕە لە هەڵەگەلێک کە بوونە بە داهێنان: پێنیسیلین بە هەڵە دۆزرایەوە، چەسپە لاوازەکەی پۆست-ئیت بە هەڵە دروستکرا، زەرەک لە داهێنانە گەورەکان لە تاقیکردنەوەیەکی سەرکەوتووەوە نەهاتوون، بەڵکو لە تاقیکردنەوەیەکی شکستیەوە هاتوون.

ئەگەر سیستەمێک دروست بکەین کە تەنیا ڕێگە بە وەڵامی ڕاست بدات و هەڵە قەدەغە بکات، ئەوا داهێنان خۆی قەدەغە دەکەین. مرۆڤ پێویستی بەوە هەیە هەڵە بکات، دووبە بێت، ڕێگەیەکی هەڵە بگرێتەبەر و دووبارە بگەڕێتەوە. چونکە هەڵەکردن خۆی سەرچاوەی داهێنانە.

ئەگەر ژیریی دەستکرد دوا داهێنانی دەستی مرۆڤ بێت، ئەوا دوا پرسیار ئەمەیە: ئەمە دەبینە چی؟ دەبینە ئاژەڵێکی مالی لە جیهانێکدا کە ژیریی دەستکرد بڕیاوی دەبات، یان دەبینە خاوەنی بیار و بەشک لە بڕیاردانیەکی هەمەگیر؟

مرۆڤ لەو کاتەی ئاوەزی کردووەتەوە، خۆی بەسەرداری گەی زەوی زانیوە، لە باوەڕێ ئاینییەکاندا خەلیفەی خوداوەند بووە لەسەر زەوی. نەک هەر چارنووسی خۆی دیاریکردووە، بەڵکو چارنوسی زیندەوەر و درەختەکانیشی دیاری کردووە. ئەمە چیدی ئەو ڕەوشەمان نەماوە، یان لە باشترین حاڵەتدا لە داهاتوویەکی نزیکدا ئەو ڕەوشە لەدەست دەدەین. گرنگە

بیربکەینەوە و ڕەگەچارەیەک بدۆزینەوە. مێژوو چاوەڕوانی کەس ناکات، وە ئەمجارە مێژوو لە ئەمە زۆر خراتر تێدەپەڕێت.

.....

سەرچاوەکان

١. ژمارەی جۆرە زیندەوەرەکان:
خەمڵاندنە زانستییە بەناوبانگەکە (Mora et al., 2011) دەڵێت نزیکەی ٨.٧ ملیۆن جۆری یوکاریۆت (ئاژەڵ، ڕوەک، کێوو) لەسەر زەوی هەیە، بەڵام بەبێ بەکتریا و ڤایرەس.
٢. ژمارەی دانیشتوانی جیهان:
بڵاوکراوەی پێشبینکانی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN World Population Prospects 2024)، دانیشتوانی جیهان لە ٢٠٢٦ دا نزیکەی ٨.٣ ملیار کەس و ساڵانە بە نزیکەی ٦٩ ملیۆن کەس زیاد دەبێت.
٣. وتەکەی ئێریک شمیت:
لە ئابی ٢٠١٠ دا لە کۆنفرانسی Techonomy گوتی: “هەر دوو دەیۆز جارێک ئەمە ئاوێندە زانیاری دروست دەکەین کە لە سەرەتای شارستانییەتەوە تا ٢٠٠٣ دروستمان کردبوو، کە ئەوە نزیکەی ٥ ئێگزابایتە.”
٤. داتای دیژیتاڵ:
بڵاوکراوەی خەمڵاندنی IDC بە Global DataSphere لە ٢٠٢٤ دا، دیژیتاڵ نزیکەی ٤٠٨ ئێگزابایت داتا دروست، کۆپی و بەکاردەهێنرێت. خەمڵاندنەکانی تر لە نێوان ٤٠٠ بۆ ٤٦٣ ئێگزابایتن، بەڵێ ژمارەکە خەمڵاندنێک ژمارەیی وردە.
تێبینی لەسەر ژمارەکان: هەموو ژمارەکانی ئەم بابەتە خەمڵاندنی زانستی و ئامارییەن، نەک ژمارەیی یەکلاکەرەوە. بەتایبەتی ژمارەی داتا و ژمارەی جۆرە زیندەوەرەکان بەپێی شێوازی ژمارەیی دەگۆڕن.